

УДК 316.644-054.73:2(497.115)”1999/...”
314.151.3-054.73(497.115)”1999/...”

Милена АДАМОВИЋ

Институт за српску културу – Приштина/Лепосавић

ВЕЗАНОСТ ИЗБЕГЛИЦА СА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ ЗА РЕЛИГИЈУ И ЦРКВУ*

Ајсџиракџи: Религија и религиозност људи одувек су окупирали пажњу лаика и били занимљива тема истраживања и расправа научника. И поред бројних радова и налаза, чини се да је овај аспект људског живота неисцрпни извор нових сазнања, али и да ће увек остати помало недокучив и мистериозан и најупорнијим истраживачима. Код нас је проблем избеглица са Косова и Метохије постао значајан са научног и друштвеног аспекта након окончања рата на Косову и Метохији 1999. године. Овај рад експлицитно приказује резултате анализе ставова према цркви, тачније њиховој везаности за цркву и религијској пракси, религиозности, једном речју религији. Испитивањем је обухваћено седморо избеглица из различитих места са територије Косова и Метохије, који данас живе у избегличком кампу у Крњачи, у Београду.

Кључне речи: Косово и Метохија, религиозност, вера, црква, религијска пракса.

Увод

Познато је да су Срби по доласку на Балкан примили хришћанство, а потом основали и сопствену православну цркву. Под њеним утицајем постепено су се мењала некадашња начела народних маса. Тако се рађа једна нова религија која се не може назвати хришћанском у дословном смислу те речи. Срби нису једноставно напустили своју паганску веру и заменили је новом. Они су прихватили хришћанство, али су и даље задржавали своје паганске елементе. Тако је остало и до данашњих дана.

Тај необавезујући карактер омогућава појединцу, вернику да интерпретира веру на свој начин. Најкраће речено, они се декларишу као православни хришћани, али су тај појам схватили на један потпуно другачији, нехришћански начин.

---

* Рад је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (Ев. бр. 178028), који је одобрило и финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

Религиозност свакако треба разликовати од религије као ширег појма. Он је индивидуалан став и субјективан доживљај који у крајњем испољавању може бити и мистичан, зато је и тешко она подложна емпиријској провери. Религиозност, надаље, иде у ред оних појава у човековом животу које захваћају најдубље и најинтимније слојеве човекове душе.¹

Црквено-традиционалне обредне радње поред тога што се њима исказује и евидентно религијски карактер, попримиле су током историје и неке специфичне социјалне конотације, тако да је у њима теже разлучити изворно религијско од социјалног. Теже је у тим условима утврдити евидентну религијску мотивацију у одржавању религијских обреда од рецимо само придржавања обичаја, исказаног конформизма и томе слично.²

Критеријумом религиозности обавезно се мора обухватити нека практична потврда изражене религиозности испитаника, односно становништва. Према томе није довољно себе идентификовати са верујућом особом, нити са одређеном религијском заједницом, већ у животу ту субјективну позицију треба потврдити објективним чињењем, дакле редовном култном, обредном праксом. А то даље значи да без показатеља редовног одласка у цркву, на литургију, без причешћивања, одржавања поста и других чинова побожности не можемо реално одредити број верника. Ако се тога не придржавамо, онда је утврђени број верника само фикција, а тако утврђени верници су заправо неки имагинарни верници. Веома је ограничен број верничке популације која се са својим веровањима и религиозним понашањем може назвати популацијом истинских, озбиљних или традиционалних верника, верника који у свом животу заиста живе своју веру.

У овом раду се испитују ставови избеглица са Косова о вери, религиозности и њиховој везаности за цркву, односно њиховој религијској пракси.

Вера и везаност за цркву избеглица са Косова и Метохије. Теоријско-методолошки приступ

Предмет овог истраживања је испитивање ставова избеглица са Косова и Метохије према религији, са ширег аспекта, односно вери и везаности за цркву којој припадају, са ужег аспекта. Све ово треба утврдити са операционалног аспекта, јер се истраживање базира на методским поступцима (интервју) којима ће се утврдити ставови избеглица са Косова и Метохије према цркви и религиозности у ширем смислу. Временски ће се истраживање односити на период доласка

¹ Мирко Благојевић, Драгољуб Б. Ђорђевић, *Религиозност сџановништва Југославије, Црква, држава и цивилно друштво*, Београд, 1998, 82.

² Дамир Љуботина, Антун Петак, Јосип Јанковић, Гордана Берц, *Религиозност обичаја у сеоској и градској средини*, Институт за друштвена истраживања, Загреб, 2004, 122.

избеглица са Косова и Метохије у Београд, а то је период од окончања рата на територији Косова и Метохије 1999. године до данашњих дана. Просторно, истраживање ће се односити на избеглички камп у београдском насељу Крњача.

Циљ истраживања је научно испитивање ставова избеглица са Косова и Метохије у погледу њихових гледања на цркву, веру и религиозност. Надаље, циљ се састоји и у утврђивању тога шта за њих представљају наведени појмови у религијској пракси и уопште у животу, као и какве су садржајне представе испитаника о њима; затим, да ли се испитаници придржавају верских обичаја и колико знају о њима, као и оних обичаја који су окарактерисани као непожељни у религији и вери којој испитаници припадају. Ово истраживање је значајно са научног и друштвеног аспекта. Остваривање циљева у научном погледу значи да ће се након његовог спровођења повећати теоријски фонд из ове материје. С друге стране, друштвени значај је везан за практичне импликације проблема, и, самим тим, теже остварљив. Од суштинске је важности да ово истраживање буде основ за нека будућа истраживања која ће се више бавити практичним решавањем проблема овакве врсте.

Од метода је коришћена анализа садржаја и студија случаја, док је од методских поступака коришћен неусмерени интервју, вођен на основу упитника који је раније састављен.

Као инструмент истраживања коришћен је упитник конструисан за намере овог истраживања. Приликом састављања упитника вођено је рачуна о томе да питања буду јасна и прецизно формулисана.

Упитник је подељен у два дела. Први део је уводног карактера и састоји се од питања општег типа којима се утврђују:

- пол,
- година рођења,
- занимање,
- запослење,
- брачно стање и број деце,
- занимање и степен образовања једног од родитеља,
- национална и верска припадност и
- припадност одређеној политичкој партији.

Други део су питања која се односе на појаву која се испитује.

Узорак испитаника сачињавала су избегла лица из различитих места са територије Косова и Метохије, и то из:

- Приштине,
- Ђаковице,
- Клине и
- Дреновчића.

Студија случаја и спровођење интервјуа. Добијени резултати

Истраживање о ставовима избеглих лица према религији и њеним појавама спроведено је на узорку од седам испитаника. Интервјуисана су три испитаника мушког и четири испитаника женског пола. Испитаници су одговорили на већину питања из упитника, док за мањи број питања нису имали одговоре.

Испитаници припадају старосној групи широког распона од 27 до 80 година. Испитаници су различитих занимања. У групи испитаника, све припаднице женског пола јесу домаћице. Што се тиче припадника мушког пола они су: електроничари енергетике, аутомеханичари и радници обезбеђења.

Брачни статус петоро испитаника је удата/ожењен, с тим да је за двоје испитаника тренутни брак други по реду. Преостала два испитаника нису у браку.

Петоро испитаника који су уједно и у браку имају деце. Број деце из једног или два брака се креће у интервалу од двоје до петоро.

Сви испитаници су:

- српске националности,
- православне вере и
- никада нису били припадници ниједне политичке партије.

На питање да ли верују у Бога и од када, сви осим једног испитаника су окарактерисали себе као чврсто верујућу особу, односно изразили су веровање у постојање Бога, и то од кад знају за себе. За разлику од њих, најмлађи испитаник изражава сумњу у постојање Бога, те стога, како је и сам навео, верује од случаја до случаја. Своје веровање, односно неверовање, правда ранијим догађајима.

Сви анкетирани доживљавају Бога као човека са брадом. Мишљења су да Бог постоји, јер су и стари људи говорили да има Бога и да их Бог чува. Неки од испитаника пак сматрају да Бог постоји, јер су постојање Бога искусили на својим примерима, односно ситуацијама када су били у тешком здравственом стању и потом оздравили.

Одговори на констатацију да је, према тврдњи и учењу цркве, Бог створио човека за седам дана, према сопственом лику и остало, већином су потврдни, односно већина испитаника верује да је човека створио Бог. За разлику од већине, један од испитаника није сигуран у наведену тврдњу, јер према њему ништа није искључено.

На питање ко су свеци и који светац је најзначајнији, троје испитаника је одговорило да је то Света Петка зато што је ова светица уједно и њихова крсна слава. За остале испитанике у групи, најзначајнији свеци су такође

свечи које славе као крсну славу: Свети Никола и Свети Ђорђе. Конкретно објашњење ко су свеци није понудио ниједан испитаник. Ниједан испитаник, истовремено, није знао да исприча никакву причу о свецу који је најзначајнији за њега лично, већ су углавном објашњавали како су они чувари породице, здравља, порода...

У погледу молитве, тј. типа молитве коју користе као и начина, времена и места обављања молитве, већина испитаника то чини с времена на време и ради свог здравља и здравља своје породице, а да при томе нема неку посебну молитву.

Када је у питању редовност одлазака у цркву, значење цркве за испитанике везано је за догађаје за које обично иду у цркву, углавном иду за време празника и задушница, један испитаник иде само за своју славу, а један уопште не одлази у цркву. Само се један испитаник изјаснио како у цркву иде редовно, сваке недеље.

На питања као што су – да ли сте се (или бисте се) венчали у цркви; да ли су то учинили ваши родитељи; да ли ће то учинити (или су учинила) ваша деца? – сви испитаници су одговорили како се нису венчали у цркви, то раније није био обичај, да је било довољно отићи код матичара и обавити процедуру венчања. Ни родитељи им нису венчани у цркви, али су се сви изјаснили како би јако волели да се њихова деца једнога дана венчају у цркви.

На питање да ли посте, у којим приликама, шта за њих представља пост, већина је одговорила да пости само за празнике (Велики петак и Бадњи дан), док један од испитаника пости за још два додатна празника, поред наведених, и то своју крсну славу Светог Николу и Крстовдан.

Одговори на питање да ли раде за време верских празника и недељом код мушкараца су потврди, а код жена негативни. Мушкарци време великих празника и недељу углавном проводе радно.

Своје мишљење о томе ко више поштује верске празнике, мушкарци или жене, дао је само један испитаник. По њему, жене у већој мери поштују празнике и то зато што мушкарце то претежно и не занима, а и немају осећај за тако нешто.

Обичаји за крсну славу за већину испитаника односе се на спремање славског колача и одлазак у цркву. За преостале испитанике, поред наведеног, славски обичаји обухватају и кађење тамјаном и спремање трпезе за госте на слави.

Начин слављења најважнијих православних празника Божића и Ускрса у приличној мери се поклапа код испитаника. Божић и Ускрс славе сви испитаници. За Божић се припрема чесница, уноси бадњак, дочекује положајник за кога се спремају дарови. Ускршњи обичаји подразумевају углавном фарбање великог броја јаја и првог црвеног јајета које је чуваркућа.

Испитаници верују у живот после смрти, али не знају како би га описали, нити имају представу како он изгледа. Претпостављају да је то место где стално сија сунце и влада срећа. Рај описују као нешто лепо, а пакао као нешто ружно, али се зато и рај и пакао заслужују. Рај се заслужује тако ште се целога живота вредно ради, никоме се не чини никакво зло, а у пакао се иде због лоповаука, убиства, прељубе.

У кругу породица испитаника углавном се не разговара о вери, цркви и Богу. Један од испитаника каже да често сам размишља о Богу, али о томе ни са ким не разговара.

Сви испитаници су одговорили да су и њихови родитељи веровали у Бога, међутим, нема конкретних примера о томе да ли су о вери, Богу и поштовању верских правила понашања научили више од једног или другог родитеља, тј. оца или мајке.

Иако се у породицама испитаника не говори о вери и цркви, сви испитаници сматрају да је вера ипак потребна савременом човеку.

Структура одговора испитаника на питање да ли су читали Библију, да ли читају неки од верских листова или часописа, као и да ли могу да наведу неки од тих часописа и разлоге својих интересовања за њих је следећа:

– петоро испитаника – „нисмо читали Библију, нити читамо неке верске књиге“;

– двоје испитаника – „читали смо само поједине делове из Библије, јер нас је интересовала“.

Код питања да ли гледају верске емисије на телевизији и шта мисле о доношењу служби поводом црквених празника преко радија и телевизије, испитаници имају исти став – никада нису гледали ниједну емисију о вери.

На питање да ли би црква требало да помогне у решавању неких проблема и да ли су испитаници имали неку помоћ од цркве или чули да је неко решио неки проблем уз помоћ цркве или свештеника, одговорили су да би црква требало да помогне и материјално и духовно, тако што би их охрабрила у појединим тренуцима. Они су у почетку добијали неку материјалну помоћ од цркве у виду гардеробе, али сад је то све ређе. Такође, кажу да црква може да помогне код проблема наркоманије и других порока и да имају сазнања за нека таква искуства.

За већину испитаника однос према религији није се мењао током времена. Већина чврсто стоји иза свог веровања и истиче да у њему никада није било разлика. Иста су им била веровања у прошлости и садашњости. Један од испитаника није показао своју истрајност у вери у Бога – некада је то веровање било мање изражено, некада више, а некада уопште није веровао у Бога.

Када је реч о веровању испитаника у хороскоп и његовој могућности да предвиди судбину, она су прилично различита. Неки верују да хороскоп поседује

такве могућности, док други не узимају то озбиљно. Такође, код испитаника се примећује да не верују ни у неке друге облике предвиђања судбине, попут гатања и слично. Неке од облика предвиђања, као што је гледање у шољу, испитаници су примењивали у младости, и то углавном из радозналости.

Ситуација није иста када су у питању гатање и врачање, и на питање да ли је могуће излечити неке болести овим методама, да ли су користили услуге врачара, да ли знају жене које се баве бајањем и врачањем, срећемо низ врло интересантних одговора и прича. Већина испитаника је користила услуге врачара. Неки су то чинили да би:

- излечили страхове,
- излечили неку болест,
- избацили негативну енергију из себе и сл.

Такође, испитаници су познавали особе које су се бавиле врачањем и бајањем, а међу испитаницима има и оних чији су се блиски рођаци бавили тиме. Исто тако, испитаници знају за поједине примере и случајеве врачања и бајања. Неке од прича су заиста необичне:

„Ја знам на Косову једну жену, Црногорка је била, она је знала да лечи жутицу, никада људи нису водили децу код лекара за жутицу, већ само код ње. Мој син је имао трећи крајник, температуру преко 40, одвели смо га код ње, она је нешто тамо бајала, ставила му прст у уста, провали му онај трећи крајник и њему је било добро. Такође сам имала и стрину – када смо раније кретали да оремо, копамо, ако она изађе мора да се сломи или јарам или нешто да пукне на колима. Ми смо увек говорили ако она изађе ми боље да се вратимо кући, ми не идемо даље на имање да радимо. Она и кад је долазила код нас, иако је она добра, има добру душу, али има очи тако урокљиве, мој син је увек почињао да вришти, не да плаче, већ вришти. И после тога цео дан не може да се смири. Онда га ми одведемо код ове Црногорке, она тамо почне неко олово да пали и он се аутоматски смири.“

На питање да ли верују у црну магију, да ли знају за неки пример или причу о црној магији, одговорио је само један испитаник. Међутим, своје веровање или неверовање у црну магију, испитаник није изричито нагласио, већ је навео пример из свог живота за који је сматрао да га је црна магија успешно разрешила. Овај пример може се сматрати на неки начин његовом потврдом у веровање у црну магију.

Закључак

Резултати до којих смо дошли спровођењем методског поступка интервјуа и методе студије случаја, указују на то да избеглице са Косова и Метохије уважавају црквене ритуале, али их често не упражњавају, нити се то сматра

обавезним. Они ретко одлазе у Божју кућу, али се обраћају Богу, углавном за неку конкретну ствар, и то на најједноставнији начин. Богу се обраћају као што би се обратили било ком живом бићу. Стиче се утисак да ако не би имали неких већих потешкоћа, заборавили би да се помолe Богу.

Прво питање које сам им поставила било је: „Верујете ли у Бога?“ Сви су се изјашњавали да верују. На основу оваквих одговора дошло би се до закључка да су изразито религиозни. Међутим, када би почели даље да одговарају на питања као што су: како он изгледа, да ли су сигурни да он постоји, шта их наводи на помисао да Бог постоји – сви они који су одговорили позитивно на прво питање почели би да показују одређену несигурност и да одступају од изнетог става. Такође, њихова вера се не заснива толико на ауторитету Светог писма (углавном га нису ни читали), колико на доказима Божје егзистенције за којима они трагају, било у личном било у колективном искуству.

Из свега овога произилази да људи из овога краја, чак и они који се декларишу као верници, не познају то учење, или га бар не познају у довољној мери. Они знају понешто, али све то интерпретирају на свој начин. Они верске истине прихватају на себи својствен начин, често се ослањајући на идеологију која је различита од хришћанске. Ту својеврсну веру Душан Бандић назива „народним православљем“ – оно је скуп образаца религијског мишљења и религијског понашања која су усвојили његови следбеници.³

Литература

- Благојевић, Ђорђевић 1998: М. Благојевић, Д. Ђорђевић, *Религиозниот сѣановнишѣва Јуѣославије: Црква, држава и цивилно друшѣтво*, Београд
- Бандић 1997: Д. Бандић, *Царсѣтво земаљско и царсѣтво небеско*, библиотека XX век, Београд
- Бандић 2010: Д. Бандић, *Народно ѣправославље*, библиотека XX век, Београд
- Љуботина, Петак, Јанковић, Берц 2004: Д. Љуботина, А. Петак, Ј. Јанковић, Г. Берц, *Религиозниот обѣиѣли у сеоској и ѣрадској средини*, Институт за друштвена истраживања Загреб
- Павићевић 1980: В. Павићевић, *Социолоѣија релиѣије*, Београдски издавачко-графички завод, Београд
- Шушњић 1998: Ђ. Шушњић, *Релиѣија 1*, Чигоја штампа, Београд

³ Бандић Душан, *Народно ѣправославље*, библиотека XX век, Београд, 2010, стр. 57.

Milena ADAMOVIĆ

ATTACHMENT OF REFUGEES FROM KOSOVO AND METOHIA TO RELIGION AND CHURCH

Summary

The author of this paper tried hard to examine the attitudes of refugees from Kosovo and Metohia as regards their confession, attachment to the church and conception of God. Based on the conducted research and analysis of the given data, the author states the subject and aim of this paper were accomplished, although there were some questions the interrogates could not give the answer, or where they were given partly.

The author tried to determine the mentioned attitudes of refugees by obtaining answers to a wide range of questions made up in the poll, and being asked in the interview. By doing this kind of methodical procedure, the interrogates are mostly people declaring themselves as the ones who believe in God, they celebrate their Patron-saint's Day, give importance to the Saints, they celebrate great Orthodox holidays such as Christmas and Eastern, respect religious customs.

Furthermore, they go to the church during the great holidays, Patron-saint's Day, and memorial services. They fast only for Good Friday and Christmas Eve; they do not have special prayer's rules, and when they are saying their prayers to the God they do it because of their health. The author also came to the conclusion that women were ahead regarding the observance of religious rules. It is interesting to say that the interrogates do not talk about faith and church within their families, although their parents believe in God. They believe in the life after death, but they do not have a mental picture how it should look like, they are eager neither to read the Bible nor watch religion-related broadcast on TV etc.

Key words: Kosovo and Metohia, religiosity, faith, church, religious practice.